biblioteka **BALKANON #4**

ГОЛЕМАТА ВОДА
Живко Чинго

Copyright © Naslednici Živka Činga
Copyright © srpskog izdanja Kontrast izdavaštvo, 2024.

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:
Ivan Isailović

Urednik izdanja:
Miloš Zivković

Prevod:
Slobodan Micković

Pogovor:
Miloš Zivković

Lektura i korektura:
Tamara Sokić

Dizajn korica:
Slavimir Stojanović Futro

Prelom:
Ivan Isailović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

Živko Čingo

VELIKA VODA

Preveo s makedonskog
Slobodan Micković

Priredio
Miloš Živković

KONTRAST
Beograd, 2024.

UVODNA REČ

Kolektivna legenda ostaje posle istorije. Nakon što prođe, određeni istorijski period potrebno je razumeti u njegovim protivrečnostima, van udžbeničkog etiketiranja – razumeti ga kroz poeziju, prozu, dramu. Susret malog-velikog čoveka komunističke Jugoslavije sa istorijom, njegove muke i bunt, njegove ljubavi, sloboda i smrt oživljeni su u proznom i dramskom stvaralaštvu Živka Činga (1935–1987), jednog od najistaknutijih pisaca posleratne Makedonije i čitave bivše Jugoslavije, pisca prevođenog na mnoge svetske i evropske jezike.

Živko Čingo, najpoznatiji široj publici po zbirkama priča *Paskvelija* (1963), *Nova Paskvelija* (1965) i po romanu *Velika Voda* (1971), bio je pisac čiji poetski svet karakteriše duboka ljubav prema ljudima. Humanističku potrebu da odgovori na dogmatizam socijalističkog realizma Čingo objašnjava u jednom od svojih eseja:

> nešto duboko reagovalo je u meni. Većina tih knjiga mi se učinila lažnim, ispraznim. Nešto u meni stajalo je protivno tome, bio sam toliko siguran da je to varka, izmišljotina, znao sam da to nije istina, da je to suprotno od života, nehumano. Književnost mora imati ljudsko lice.

Makedonski pripovedač raste iz realizma koji istovremeno i nadilazi. On je portretista čiji likovi su postavljeni u vešto skicirane dramatične situacije; osećamo njihove strasti kao i njihovo opterećenje zadatim klasnim pozicijama. Čingovi (voljeni) likovi su pečalbari, siročići, učiteljice, seljaci, pevači, popovi,

vojnici, kmetovi, ali i sekretari partije i borci protiv fašizma, svi kontrolisani ideologijom koja ih *muči* – odmah nakon što ih je *oslobodila*.

Likovi koje bismo mogli susresti na uskim šetalištima Ohrida, u autorovim rodnim Velgoštima ili u njegovoj poetskoj Paskveliji – razapeti su između mita i istorije, tradicije i revolucije i zbog toga su živi, nesrećni, protivrečni. Oni žive u baladičnom svetu u kojem je čovek okružen silama koje njime vladaju duže nego političke okolnosti. Vatra, nebo, sunce, voda, mrak, svetitelji i amajlije – lica su jednog panteistički rasutog Boga. Njegovo prisustvo čini smešno-tužnom našu potrebu da kontrolišemo sebe i svog bližnjeg – što je jasan prolaz kroz koji se Čingovo delo otvara ka *magičnom realizmu*.

Više puta je u stručnoj literaturi primećena bliskost piščevog stila sa foklornim nasleđem; narodnu književnost je makedonski pripovedač tokom života i sakupljao na terenu. Njegov pripovedni postupak dolazi iz tradicije tehnike *skaza*, u rečenicama se oseća ritam govornog jezika, one se gotovo uvek mogu izgovoriti u jednom dahu, intuitivno se čitaju naglas. Čingov stil, utemeljen na dijalektu jugozapadne Makedonije, uspeva da istovremeno bude i lirski i razgovoran. Autor poseduje retku veštinu stvaranja iluzije neposredno izgovorene reči u umetničkom tekstu. Ne iznenađuje što je Čingo bio i autor drama među kojima možemo izdvojiti *Kengurski skok* (1979) i *Makavejske praznike* (1982), a pisao je i scenarija za filmove i TV drame. U svojoj prozi on se iznova odriče sveznajuće perspektive, trudeći se da nam predstavi likove koji kroz dijalog pokušavaju da pomere svoj život.

Zašto čitati *danas*, u Srbiji, Živka Činga? Razumevanje života jugoslovenskih naroda u komunizmu koji nije pravi komunizam nameće nam se kao važan zadatak početkom 21. veka; danas živimo u nikad završenoj tranziciji u *pravi* kapitalizam. Piščeva aktuelnost leži i u činjenici da se on uzajamno dopunjuje

i sa srpskim piscima sa kojima je delio jugoslovensku državu. Branko Ćopić mu je najbliži, dele ljubav prema folkloru, tragove magičnog realizma, jake dečije likove, talenat za dijalog i tešku melanholiju. Osim Ćopiću, Čingova poetika približava se i Miodragu Bulatoviću, Dobrici Ćosiću, Danilu Kišu i drugima. On opisuje sredinu koja nam je bliska do zastrašujuće prepoznatljivosti, opisuje utopijsku državu koju smo delili i zatim zajedno, svi osim Makedonaca, uništili u krvavom građanskom ratu. Više od opsesivne zagledanosti u daleki Zapad, zagledanost na Jug i Istok otvara nam mnogo više mogućnosti za prepoznavanje i razumevanje. Zato treba čitati Živka Činga i makedonsku književnost.

Miloš Živković

Velika voda

Prvi put objavljeno: 1971.

Majci Vergi

Kad sam se odlučio da vam pričam o Isaku, Kejtenovom sinu, ispričaću vam mnoge lepe, nežne i nezaboravne uspomene, pričaću vam o mnogim čistim i svetlim trenucima koji se, verujem, nikada ne mogu zaboraviti. Ja sam tako ponosit kada se setim Kejtenovog sina, ponosit kao sami Isus Hristos. Ali ja želim da vam opišem samo one časove iz doma, samo one proklete časove provedene u domu, bože, pa mi nismo ni imali drugih časova, časna drugarska reč, sem onih časova dok nismo došli do Senterlevog brda. Bilo je to neko nepoznato brdo, Senterlevo. Govorilo se da je to ono brdo iz koga se raća sunce; nemoguće – brdo iz koga se raća sunce. Zna li neko drugi slično mesto, brdo iz kog se raća sunce? Ne verujem i izgleda da je Senterlevo brdo bilo jedinstveno brdo po tome. Verovatno u svemu tome postoji i nešto neizrečeno, ali, istini za volju, to nije znao čak ni tatica, naš upravitelj drug Ariton Jakovleski. Bilo kako bilo, posle izvesnog vremena smo zasigurno doznali da je put do Senterlevog brda strm kao u paklu. A mi tek što nismo pošli tim putem – proklet bio – ne znam ni sada otkuda nam snage, volje i hrabrosti za jedan takav užasan, težak put. U početku ću samo napomenuti da je hiljadu puta, milion puta, bezbroj puta bila veća, snažnija strast za lepim životom i slobodom. Proklet bio ako nas to nije održavalo da koračamo, da se ne bojimo strašnih kazni. O, večni, o slatki snovi. Proklet neka sam, to je bio glas velike vode.

DRUG IZ STROJA, SAN O VELIKOJ VODI

Odredili su mi ga za druga u stroju. Proklet neka budem, drug iz *stroja*. Zadužili su me za njega, natovarili su mi ga na vrat. Svaki je *primeran* bio zadužen za po jednog takvog rđavot, druga u stroju. Rekoh primeran, proklet bio, i zbog te reči umalo da omrznem čitav svet. Primeran drug, primeran pionir, primeran skojevac, primeran graditelj. Šta ti još ne primeran, proklet bio, primeran govnar. Ali je takav bio red, kunem se.

Bilo je proleće 1946. godine, prvo proleće posle rata. Otad je sigurno prošlo hiljadu godina. Sećam se samo toga, uhvati gadno vreme, sneg. Mećava. Spustila se na zemlju golema snežna bura i sve je procvalo drveće pretvorila u mraz, u belo. I sve odjednom utihnu, nestaše divni zvuci tek započetog proleća, ništa, ništa ne ostade od te lepe, široke svetlosti. Mraz. Toga se sa sigurnošću sećam, jer sam imao kratke, letnje pantalonice sašivene od šarenog italijanskog ćebeta. Sneg je bio dubok, do pasa. Sve je, sve, on bio pritisnuo, pokrio.

Mi smo bili jedna tužna gomila gladne i prljave dece, beskućnici. Zli, crni mali gadovi, kako su nas zvali dobri naši vaspitači. Ulovljeni smo bili po šumama, po poljima, vrtovima, po stenju, u dubokom snegu. Proklet bio, mi se nismo davali. Sigurno nismo znali da će nas odvesti u dom, pod krov, u krevet, da će nam dati toplu kafu sa džemom i komad hleba, da to rade za naše dobro, da nas zbrinu i sve ostalo, sve te smrdljive stvari koje su do sitnica predviđene domskim redom. Zakonom, proklet da sam. Sve lepo, ali se mi opet nismo davali, kažem vam, čitavog su nas proleća ganjali kao zverad, lovili nas odredi dobrotvora iz crvenog krsta, odredi vaspitača i svakojaki lovci.

Moram da priziam, ja sam se brzo predomislio, posle sedam dana. Proklet bio, sâm sam im se predao. Dobro, rekao sam, jer nisam hteo previše. da rastužim srce mog dobrog ujke Ilka Kostadinoskog, i moje zlatne ujne Kole Kostadinoske. Dobro, rekao sam, da izađem iz praznog ambara, dosta sam se družio sa miševima. Ipak ujka Ile, dobri ujka Ile, kad sam pošao, na rastanku, kunem se, ostavio je vile, izbacivao je đubrivo iz štale, protro je ruke o kolena i pazuhe i zagrlio me tako snažno da mi se učinilo kako će mi kosti popucati. Rekao je:

– Leme, sine! Leme, sinko, ne velim ti zbogom, ne bio ja Ile Kostadinoski ako te ne vratim sa tog *prokletog* mesta – to je izrekao takvim glasom da su ga mogli dočuti čak i oni koji su bili kraj reke, kao da je i hteo da ga ovi čuju. Tada odnekud, zadihana, pristiže i ujna mi Kola zajedno sa mojim bratučedama, Marom i Stojnom, sa mojim milim bratučedama. Ali je ujka ostao muškarac, tog se trenutka ni na šta nije obazirao, neprestano me je držao snažno uz sebe (sigurno nije osećao da me to boli), sve me je jače privijao uz sebe vičući neprekidno: – Želim da mi veruješ, Leme, sestriću! Tako mi ovog zlatnog sunca, Leme, spašću te. – (Gospode, sivo, snežno nebo veselo se otvara iznad naših glava, javlja se zrak, i ta nam mala, pobedonosna svetlost pokazuje da je to prolećno doba. Proklet bio, proleće.) – Veruj mi, Leme, ujkino, spašću te! – (Kako je na to ujna naćuljila uši! Kao da su njene izbečene oči rekle: – šta, šta!?) – Ništa, Leme – tiho mi je rekao ujak, u očima mu zablista suza, kunem se – samo neka prođu ove teške, gladne godine, rekao je. Vidiš i sam, Leme, rekao je sasvim tiho, vidiš kako se teško živi, nikome nije dobro, sinko. Šta se može, mili, moraš da pođeš u tu tamnicu.

Proklet neka sam, tako je rekao – *Tamnica*. Ja sigurno još nisam mogao da znam šta znači ta reč, bio sam jako prost i neuk. U svojoj sam se dvanaestoj godini potpisivao sa EM, jer nikako nisam hteo da zapamtim slovo L, jer me je ono podsećalo na

nešto strašno rđavo. Završio sam samo jedan razred i, mislim, neke veće nauke u mene nije bilo. U to vreme, priznajem, znao sam sasvim malo reči, i to sve neke takve rečenice koje nikako ne mogu da vam ponovim. Kada se samo setim svog tadašnjeg rečnika, proklet neka sam, počnem odmah da se preznojavam, duša mi crveni od stida. Kunem se, baš sam u tom tužnom i prežalosnom času, u trenutku rastanka, na toplom bunjištu kako jedai mlad, besan petao sa užarenom kitom zverski naleće na jednu pitomu kokicu koja je nožicama sitno čeprkala po đubretu i, ni pet ni šest, besramno je povi pod sebe, ma, samo za sekundić, nek sam proklet, ona ne učini ni krk! Lepa stvar, pomislih, oni se prcaju, ali to nije bila moja reč, kunem se. To sam znanje naučio od mog dede, Kostadinoskog, nek mu je laka zemlja, u stvari – on bi to tako rekao da je bio živ, kad bi opet ležao ovde, pod strehom, na toplom prolećnom suncu, izbacujući tešku studen iz grudi. Proklet neka sam, u takvom trenutku deda bi se sav rasplinuo, postojao bi plava, bleskava kap. Oho-ho, rekao bi mašući rukama, kao da će da uzleti u nebo, oho-ho – prcaju se, Leme! Bio sam ljubimac dede Kostadinoskog i on me je svemu poučavao. Znam i zašto mačke, dane i noći, mjauču zimi. Znam i o psima i o kravama, znam zašto me ujna ponekad miluje po glavi i daje mi hleba i sira samo da bih izašao iz kuće; znam i koliko srdi to moje polagano silaženje niz stepenice dobrog ujku, on se vrpolji čekajući da izađem iz kuće. – Zadavio se, dabogda, idi, idi! – izbezumila bi se ujna u takvom času. Kunem se, znam puno takvih stvari koje sada izostavljam, jer moram odmah, odmah da krenem, jer evo suza u ujninim očima. To me je već sasvim oteralo. Proklet neka sam, da je to potrajalo još jedan trenutak – mislim da bih umro, srce bi mi prepuklo.

– Leme, zbogom, u zdravlje, ali nemoj negde da pričaš ovo-ono, hleb će te prokleti, Leme, jer sam te kao svoje dete pazila, to da znaš! Negovala sam te kao goluba, da znaš!

– Oh – rekoh saosećajući – oh, dobra ujnice – hteo sam da kažem još neku reč, ali ona još jače zaplaka i ja sam konačno morao, morao da krenem. A tako sam želeo da se taj trenutak oduži, da pogledam u slatko bunjište. Najviše su me rastužile krotke kokice, užas me obuze kad pomislih, bože, rastajemo se, gotovo je. Mislio sam da nigde na svetu nema kokoši, i još tako milih i dobrodušnih. Ali bi sa moje strane svako zadržavanje bilo bezosećajno, nisam želeo da previše žalostim srca mojih milih rođaka. Proklet bio, takav sam po prirodi, ne želim da ostanem ni minutić tamo gde mi nije mesto. A i te suze u ujkinim očima; više volim smeh. Kakav sam nekada zasmejavač bio, pucali su svi oko mene, zamišljao sam da mi nema ravna! A ja sam najčešće bio sam, bez ikog svog u životu. Ponekad, kada bih se setio toga, kako sam se slatko, kako sam se bezumno smejao, kao neka sirota budalina. Proklet bio, spopadao me takav ludi smeh da se nikako nisam mogao zaustaviti. Sećam se, i on se *tako* smejao, moj drug, Kejtenov sin, videćete, ludo se smejao. Neki su u domu, naročito oni iz uprave koji su smatrali da sve znaju, govorili da je on malo udaren, da ni sam ne zna zašto se smeje. Proklet naka sam, on je *znao* zašto se smeje. Svima je odreda on spuštao, takvih nam je govnara već bilo preko glave, ali to je bio smeh. Ono je sa drvetom samo on mogao da smisli. Oho-ho, kako su se svi prešli, čak i tatica, drug Ariton Jakovleski. Ono što sam pričao o rastanku, dobro, te su me suze udavile. Znao sam da su lažne, znao sam da su prljave, zašto plače kad će iz tih stopa pojesti ujaka za one reči kada mi je rekao da će me *vratiti*. Kunem se, video sam kako ga je dušmanski pogledala u tom trenutku, da je mogla vilama bi ga izbola. Proklet neka sam, u ono sedam dana dok sam bio skriven u ambaru gde sve nije slala ujku da me traži. Kunem se tražili su me svuda. O bože! A sad zbogom, možda ću se nekad vratiti da spasem ujku – idi, idi, Leme, odlazi mili, kao da mi govori njegov tužan, nesretan pogled. A, u stvari, nikako

nisam mogao da se odvojim od toplog, omamljujućeg bunjišta. Proklet neka sam, ali ono mi je najviše burkalo misli, sve mi se činilo da se u njemu nešto veliko, nešto neočekivano skriva, neka slatka tajna. Ipak, moram jednoga dana da se vratim, mislio sam, zakleo se u duši.

– Zbogom, drage rođake!

– Zbogom, Leme! Zbogom lepi naš Leme!

– Zbogom!

– Ne vratio se nikad, dao bog! – ne izdrža dobra ujna, blagoslovi me za dobar put, na trećem koraku. Proklet neka sam, *blagoslov*.

Pošao sam ne sasvim tužan, pošao sam sa nekom čudnom, nepoznatom srećom i ceo sam put do Baske prevalio sretno. Kunem se, blistalo je prolećno sunce, još jače, još sjajnije na snegu. Oh, kakva se lepota, kakva se svetlost širila svuda naokolo, sneg je kopneo, dok sam prolazio poljem, neka je čudna, topla struja ulazila u mene, drhtao sam od neke čudne, lepe groznice. To u Baski bilo je nezaboravno. Ovde su nas sakupljali iz ovih krajeva, crnu, strašnu dečurliju. Ovde su mi ga natovarili, to sam baš i hteo da vam ispričam.

U Basku su ga doveli stražarno. To je bila jedna senka od dečaka mojih godina, ali se pokazalo da je samo tako izgledao, imao je trinaestak, četrnaestak. To je bio jedan ružan, najružniji deran, visok, mršav, povijen kao vrbov prut, iskrivljenih ramena, zatim – one njegove čudne, izbuljene oči, kao da nisu znale za san, da se sklope. Bio je bos, crn, odrpan i, ne znam zašto, nasmejan. Proklet neka sam, *namignuo* mi je, škljocnuo mi okom, kao da me munja pogodila. – Neki ćaknut, pomislih, a on se tada nasmeja kao da je razumeo moje misli. Proklet neka sam, *razumeo je*. Zatim se zagledao u prazno nebo, nekuda daleko, i nije obraćao pažnju šta se o njemu govorilo. Tog trenutka on nije bio tu, bio je otputovao. Kasnije sam video kako on mnogo putuje, kunem se.